پښتو تذکرة الاولیاء

د

سلیمان ماکو

(٦١٢ هـ ق تالیف)

سریزه، سمون او نښلونی

د

پوهاند عبدالحی حبیبی

پنځوس کاله پخوا زه د هلمند د ناوې د آدم خان په کلي کي، د زړو کتابو د پیدا کولو په اسره، د هغه ځای په ماجتو کي ګرځېدم.

لرغونی حجری او د خاورو او ګرزونو ډکي طاقچی می پلټلې، چي ډیری زړی او ورستي پاڼي او کاغذونه به هلته، د خزدکو او ښتکانو خوراک و.

دی سره شوږیدلو پاڼو ته چا له دی لاس نه وروی چی د زړو خطی او چاپ سوو قرآنو پاڼی به هم ورسره وی، او خلکو به په دی سبب چی د قرآن عظیم [illegible] ځیرو او [illegible]وړینو سوو پاڼو بی [illegible] دغه [illegible] په [illegible] زړه [illegible] پیدا [illegible] قسم [illegible] په یوه ګوښه طاقچه کی ایښوولی، چی د انسان یا حیوان تر پښو لاندی نه سی.

Ketabton.com

خلك ساده او نالوستی وو، نه پوهیدل، چی ښایی په دغو زړو ګرز او دود وهلو پاڼو کی به د اسلافو د ارزښتمنو آثارو ځخه، د کوم ګټه ور کتاب څو پاڼی هم وی.

هغه وخت زما د ځوانی ورځی وی، له یوه کلی ځخه به بل کلی ته پلی تلم، اولکی به می تر پښو کښلی چی ګوندی داسی یو څه لاس ته راسی، چی هغه د خوندی کیدو وړ وی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دغه تمه او هيله، يوه ورځ، په يوه ماجت کی پر يوه خطی دود وهلی د ګرزو ډکه، خزدکو خوړلی نسخه پيښ سوم. دا د حنفی فقه د فروعو د کنز الدقايق يوه د هند چاپ، بی سروپايه شوړيدلی نسخه وه چی د پاڼو په منځ کی يی ځلور پاڼی په يوه بل ډول پرتی وی، خو د خزدکو د تطاول وار لا نه و ور رسيدلی.

دا پاڼی دولس نيم سانتی متره پسور او پنځلس سانتی متره اوږدوالی لری، خط يی بد او بی خونده نسخ، خو کله کله نستعليق ته ورته دی. پر هغسی سپين کاغذ کښل سوی دی، چی په قندهار کی يی کوکانی کاغذ باله (ښايی خوقندی؟)

د مخو د ليکو عدد مختلف دی، مثلا لومړی مخ ١٦ ليکی، دريم مخ ١١ ليکی، څلرم ٩ ليکی، او آخر مخ ١٢ ليکی لری.

په لومړی ليدنه دا ښکاره سوه چی دا پاڼی پښتو دی، او تر لومړی مخ دمخه چی کومه صفحه سپينه ده د متن په خط (هذا کتاب تذکرة اوليا) پر کښل سوی دی.

د دی خط او املا لوستنه زما له پاره ډير سخت کار و، لس کاله دا پاڼی زما سره نالوستی پاته سوی. خو په ١٣٢٠ ش کال چی ما د پښتانه شعراء لومړی ټوک چاپاوه نو می وکړای سوای چی دا پاڼی ګرده ولولم، او د دغه کتاب د ٦٤ او ٦٥ مخ تر منځ، د اصلی پاڼو د عکسونو سره يو ځای، د پښتو ادبياتو د پلټنی او ګرويږنی ډګر ته را ووتلی.

د کتاب مولف سليمان د بارک خان زوی، په قوم ماکو سابزی، د ارغسان اوسيدونکی و چی په ٦١٢ هجری قمری کال يی دا د اولياوو تذکره کښلی وه.

د سليمان د تذکری د دغو څلورو پاڼو تاريخی او ادبی ارزښت له دی جهته ډير دی، چی د پښتو نثر ډيره لرغونی نمونه موږ ته را سپاری، او بيا دری سوه کاله وروسته موږ د پير روښان او اخوند درويزه مسجع نثرونه لرو، خو د سليمان ماکو د نثر په توګه، بله پخوانی نسخه تر اوسه نلرو.

کله چی د دی تذکری دغه پاڼی پيدا سوی، هغه می په دی دا وروسته پنځوسو کلو کی پښتانه شعراء او د پښتو ادبياتو تاريخ (دوهم ټوک) کی معرفی کړی، او نوری مقالی او څيرنی می هم پر خپری کړی، چی د هېواد په داخل او خارج کی د پوهانو د توجه وړ وګرزيدی.

اوس زما زلمی شاګرد، ښاغلی هيوادمل همت وکیٔ، او دغه سره پاشلی ليکنی او

(c) ketabton.com: The Digital Library

یادونی یی سره را غونډې کړې چې دا دی اوس اصله لاس ته راغلی نسخه او د هغې نقل د متن په توګه، او زما ځنې څېړنې او څرګندونې یې د مقدمې شرحو او تعلیقاتو په توګه یو ځای ورسره خپرېږي.

زه د ښاغلي زلمي د دې زیار مننه کوم، او ده ته د پوهې او څېړنې د زیاتوالي او توفیق غواړم، چې سبا ته په حقه زموږ ځای ونیسي.

کابل، جمال مینه ٢،٢٠، ٦١

د پښتو خادم: عبدالحی حبیبی

سریزه

د پخوانو آریایانو او د اکثرو نورو اقوامو زاړه ادبي آثار منظوم وو او منثور یې ډېر لږ پاته دي.

ویدا او اویستا دواړه منظوم وو د سنسکرت زاړه کتب هم اکثر منظوم دي. نو له دې جهته د آریایي اقوامو د نظم تاریخ تر نثر دمخه دی. په دې کې هیڅ شك نسته، چې د ژبې اساس پر نثر اېښودل کېږي مګر څنګه چې بشر خپل پخواني ادبي آثار په حافظه کې ساتله، او د لیك او تحریر فن لا نه و ایجاد سوی نو د حافظې د ساتلو لپاره نظم تر نثر آسانه و او هر کله به د آریایي اقوامو ریشیانو (شاعرانو) خپل دیني او اجتماعي مطالب نظم کول، او حماسي شاعرانو به خپل جنګي او حماسي اشعار په منظوم ډول پېودل. د ویدا قدیم آثار د دغو ریشیانو د قریحې نتایج دي، اوستا هم د زرتشت او د ده د اتباعو ګیتونه او سندرې دي، د زاړه یونان ایلیاد او اوډیسه هم د هومر حماسي سرودونه دي.

د پښتو ژبې په ادبي تاریخ کې هم موږ ته تر اسلام را وروسته، لومړی منظوم اشعار لاس ته راغلي دي، او د قدماوو په دوره کې تر (٦٠٠هـ ق) دمخه د کوم منثور اثر درک نه لرو، فقط هاشم سرواني (د سالو وږمه) یو کتاب راته معلوم دی، مګر منظوم اشعار خورا

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډېر دی چی لکه پخوانی آریایی متون سینه په سینه را نقل سوی، او وروسته په کتابو کی ضبط سوی، او تر موږ پوری را رسیدلی دی.

ځکه چی پښتو ژبه د قدیمو منظوماتو په شهادت موجوده وه، نو طبعاً به یی نثر هم درلود، مگر ښایی چی د لیك او تحریر د نه والی په سبب (نثر) نه وی ضبط سوی، او که څه هم و، هغه به د زمانی څپو وروسته وړی وی.

په دغه علت نو موږ د قدماوو په دوره کی تر (٦٠٠ ه ق) پوری د پښتو نثر نسو موندلای، او تر دغه وروسته د متوسطینو په دوره کی چی څلور پېړی ده، د نثر نمونی لرو او نثر لیکونکی پښتانه پېژنو چی کتب یی تالیف کړی دی.

د مغلو تر تاړاک دمخه یعنی تر (٦٠٠ هـ ق) پخوا د پښتو ژبی ادبی مراکز، غور، هلمند، ارغنداو او د ترنك ورشو گانی وی، څنگه چی دغه مراکز د مغولو خونخورو لښکرو وران کړل او د مدنیت یوه بولگه یی نه پکی پرېښووه، نو ښایی چی د پښتو ډېر کتب او آثار هم ورسره تباه سوی وی.

یو ټینگ دلیل سته چی د (٦٠٠ هـ ق) په حدودو کی چی د نثر کومه نمونه موجوده ده، هغه ډېره پخه او متینه او خوږه ده، د یوی ژبی نثر چی دی درجی ته را رسېږی طبعاً یی باید دمخه ابتدایی مراحل طی کړی وی، څو د طفولیت له مراتبو څخه د رشد او پخوالی درجی ته راغلی وی.

نو له دی خبری څخه استدلال کوو، چی باید ډېر دمخه لااقل دوی دری پېړی پر پښتو نثر تیری سوی وی، څو د اوومی پېړی متانت او پوخوالی یی میندلی وی.

له دی لنډو یادونو وروسته به زه د پښتو د لومړنی تر لاسه سوی نثر لیکوال در وپېژنم او بیا به یی په نثر او خصوصیاتو وږغیږم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سلیمان ماکو

د تذکرة الاولیاء لیکوال

(۶۱۲ هـ ق)

د پښتو ژبې له پخوانو لیکوالو او نثر لیکونکو څخه چې تر اوسه معلوم سوی دی یو غټ او مقتدر لیکوال سلیمان ماکو دی.

دی د بارک خان صابزی ماکو زوی دی، چې د قندهار په ارغسان کې اوسیده، د ماکو قبیله تر اوسه هم په لږ تعداد هوری اوسی، او په ابدالیو (درانیو) کې شاملیږی. سلیمان له دی قومه یو پوه لیکوال راوتلی دی، او د پښتونخوا په غرو او رغو کې یې سیاحتونه کړی او د خپل عصر مشهور روحانی او ادبی رجال یې لیدلی دی.

دی پخپله وایی: چې په (۶۱۲ هـ) تللی وم او د پښتونخوا په غرو او رغو گرځیدم، او د لویانو مراقد می لیدل او پلټل، داسی ښکاری چې سلیمان تر دغه مفید او گټور سفر وروسته موفق سو چې د پښتو نومورو بزرگانو په احوال کې یوه تذکرة الاولیا ولیکی او د دوی ویناوی او اشعار په دی کتاب کې خوندی کړی. دا کتاب متاسفانه چې ټول اوس ورک دی، خو لومړی اووه مخه یی ما تر ۱۳۱۹ ش کال دمخه په قندهار کې وموندل او د هغو مخو عکسونه می د کابل په سالنامه او بیا په پښتانه شعرأ لومړی ټوک کې خپاره کړل.

سلیمان ماکو د پښتو یو پخوانی مورخ او نثر نویس دی، او د ده د نفیس او گټور کتاب دغه څو مخه د پښتو ژبې او ادبی رجالو د تاریخ لپاره داسی مفید ثابت سول چې د ادب او پښتو تاریخ یی تر اَبده مرهون دی.

سلیمان ماکو مؤرخ

د سلیمان تذکره د پښتو مشاهیرو او ادبی رجالو یو مفصل تاریخ دی چې د هر سړی احوال پکې بیانوی د هغه علمي او روحانی مقام ښیی، او بیا یی اشعار او ویناوی را نقلوی.

د تذکری څو پاڼی چې پیدا سوی دی، دا ځینی معلومیږی چې سلیمان د پښتو مشاهیرو احوال په داسی ډول لیکله چې پلانی سړی څنگه ژوند کاوه، چیری اوسیده، پلار، نیکه او کورنی یی کومه او چیری وه؟ اوله هغه سړی څخه د خلکو په خوله او زړو کې کومه وینا او

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوم شعر پاته دی؟

دی په خپل سیاحت کی د کاملانو حضور ته رسیدلی دی او کوم مشاهیر چی مړه وه، د هغو مراقد یی موندلی او لیدلی دی او د تاریخی وقایعو په ضبط کی یی ډیر د قت کړی دی په دیباچه کی پخپله وایی:

په سن دوولس او شپږ سوه د هجری تللی وم او د پښتونخوا په راغو او کلیو گرځیدم او مراقد د اولیاوو او واصلینو می پلټل او په هر لوری می کاملان موندل او د دوی په خدمت کی خاکپای وم او هر کله په سلام ورته ولاړ چی له سفره په کور کښینستم او تناکی می وچاودلی د پښو بیا پاڅیدلم او له ځښتنه می مرستون سوم چی احوال د هغو کاملانو وکاږم او دوی چی هغه ویناوی پاته کړی دی او پښتانه یی لولی اوس.[1]

له دی څخه ښکاری چی سلیمان په تذکره کی خپل مشاهدات او د سیاحت لیدل سوی او کتل سوی معلومات کښلی دی، او لکه پاخه مورخان د خپلو لیدلو او کتلو څخه حکایت کوی، او یا هغه روایت لیکی چی له پښتنو څخه یی په ټینګه اوریدلی دی.

د سلیمان تذکره د پښتو د پخوانو شاعرانو په احوال او آثارو کی زموږ یو پخوانی تاریخ او پوخ ماخذ دی هغه اووه مخه چی له دی تذکری څخه لاس ته راغلی دی د دغو شاعرانو احوال پکی سته:(۱) شیخ بیټنی (۲) ملکیار غرشین (۳) شیخ اسمعیل (٤) قطب الدین بختیار. دا خبره هم باید هیره نه کړو چی سلیمان د پښتو رجالو په تاریخ کی هغه سبك نه دی تعقیب کړی، هغه چی د شیخ عطار په تذکرة الاولیا کی ټاکلی سوی و.

ځکه چی شیخ عطار یوازی د اولیاوو د زهد او تقوی حکایات سره را ټول کړی دی، مگر سلیمان د رجالو د ژوندانه احوال او د دوی اخلاق او کورنی او هم ادبی موقعیت ښیی او په دی ډول ږو پوه سړی او سترگور مورخ ښکاری، نو د ده کتاب په حقیقت کی د تصوف کتاب نه دی بلکه د شعر او ادب یوه گرانبها مجموعه ده.[2]

د سلیمان په عصر کی د پارسی ژبی تذکری لیکلی سوی دی چی مشهوری یی هغه د شیخ عطار تذکرة الاولیا او بله د شاعرانو تذکره لباب الالباب ده چی محمد عوفی د (٦١٨ هـ

---

[1] تذکرة الاولیا قلمی

[2] کابل کالنی د ۱۳۱۹ کال گڼه د تاریخچه سبکهای اشعار پښتو مقاله او همدارنگه پښتانه شعرأ لومړی ټوک، ۱۳۲۰ ش د ٦٥–٦٤ مخونو تر مینځ د تذکرة الاولیا عکسونه. کابل پښتو ټولنه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ق) په حدودو کی کښلی ده، د شیخ عطار تذکره خو تاریخی ډول کوږتې هیڅ نه لری، اما تر عطار دمخه کشف المحجوب د صوفیانو مقامات او ملفوظات او اخلاق او اقوال بیانوی خو لږ لږ تاریخی احوال هم لری، د سلیمان تذکره یو څه د علی هجویری غزنوی کتاب ته ورته ده.

اما لباب الالباب چی د پارسی ژبی د شاعرانو تذکره ده، هم د دوی احوال او دقیقانه تاریخی کوایف نه لری بلکه زیاته برخه یی د دوی د اشعارو په نمونو ډکه کړی ده.

د سلیمان تذکره دا مزیت لری چی هم د رجالو اخلاق او احوال وایی او هم یی د کلام نمونی لری او هم د دوی روحانی مقامات او د تصوف برخه څرگندوی له دی جهته موږ د سلیمان تذکره د تذکره اولیأ او تذکره شعرأ تر منځ یوه جامعه نسخه گڼو او سلیمان یو بصیر مدقق مورخ او تذکره نگار بولو.

تر سلیمان ماکو دمخه د پښتو ژبی کومه منثوره نمونه موږ ته نه ده معلومه، چی پخوا به د پښتو نثر څنگه و او څه سبك او ډول یی لاره، خو د سلیمان د نثر پوخوالی او متانت دا راته څرگندوی، چی د دغه عصر نثرونه به دغسی پاخه وو او لکه د پارسی نثر چی هم په دغو غزنوی او غوری دورو کی متین او پوخ او خوږ و د پښتو نثر به هم ښه او د فصاحت اصولو ته نږدی و.

د سلیمان ماکو نثر که په تحلیلی سترگو ولیدل سی تر دغو درو عواملو لاندی یی نشو نما راته ښکاره کیږی، او په هغه ادبی محیط کی چی دی نثر وجود موندلی و، هم دا دری عوامل موجود و.

۱– د پښتو ژبی خپل اثر چی سلیمان پښتون و او د پښتو ژبی ویونکی و. نو طبیعی ده، چی دغه عامل به د ده د نثر پر ادبی بنیه او جوړښت پوره اثر درلود. او ښایی چی تر ده دمخه چی کوم نثاران موجود وو، د هغو د لیکولو سبك به هم پر ده دروند اثر لاره.

۲– په پارسی ژبه کی چی کوم لوی ادبی حرکت موجود و، او د سلیمان ماحول یی نیولی و، ضرور به یی د ده پر نثر هم اثر کړی وی.

۳– په دغه عصر کی پارسی نثر ښه رشد موندلی و، هم په غزنی او هم په خراسان او هم په هند کی خپل عروج ته رسیدلی و. تاریخ بیهقی او زین الاخبار او د محمد عوفی لباب الالباب او جوامع الحکایات تاریخ سیستان او بیا طبقات ناصری او نور کتب د دغه عصر

(c) ketabton.com: The Digital Library

مهم منثور آثار دی، ځکه چی پښتو هم د دغه ادبی چاپېر په منځ کی ژوند کاوه، نو یی اغیزی هم طبیعی وی.

په دغه عصر کی عربی ادب او عربی ژبی هم پوره او بشپړ اثر کړی و. پخپله پارسی نثر هم په ابتدأ کی تر دغه اثر لاندی نشو نما وکړه، او د (۵۰۰ هـ ق) په حدودو کی چی کوم پارسی منثور کتب ولیکل سوه، د عربی ژبی اغیزی پکی څرګندی دی، ځکه چی پښتانه هم د عربی ثقافت سره په دغه زمانه کی پوره ارتباط لری، پر پښتو هم د عربی اثر سوی دی.

د سلیمان ماکو په حیاتی محیط کی دغه دری سایقه موجود وو، چی هر یو پر ادبی تحول او د لیك او نثر پر ډول باندی طبعا اثر کوی، او زه هم تر دغو درو عواملو لاندی د سلیمان نثر تحلیلوم.

(۱) د ده پښتو

د سلیمان نثر د پښتو ژبی له خوا دوه اړخه لری، چی دواړه هم په ادبی تدقیق او پلټنه کی خورا مهم دی. یو اړخ یی د ادا طرز او جمله بندی او د عباراتو تلفیق او سره نښلول دی، چی څنګه خپل مطالب ادا کوی، څنګه جملی لیکی، او د کلام عمومی سیاق او سباق یی څنګه دی؟

دوهم د ده د نثر کلمات او الفاظ او لغات څنګه دی؟ آیا د ده په پښتو کی هم لکه پخوانی شعرأ ځینی متروک او مړه کلمات سته که یه؟ نو پخپله د پښتو ژبی له پلوه که د ده نثر وسپړل سی روان دی اغلاق او تعقید نه لری اوږدی او پیچلی جملی نه استعمالوی او د طبیعی مکالمی رنګ لری.

سلیمان د عباراتو په تلفیق او سره نښلولو کی استاد دی، او عبارات یی لنډ لنډ او واضح دی، جملی سره پریکوی او هری مبتدأ ته بیل خبر ورکوی، د متعددو معطوفو مبتداوو د پاره په یوه خبره اکتفا نه کوی، او هم له دی جهته یی نثر وضاحت او سلاست لری. او جزیل کلام باله کیږی.

د پښتو ژبی اصلی او طبیعی رنګ هم دغه دی، چی خبری یی پری پری وی، او هر کلام ځانله مستقل وی او ډیر معطوفات ونه لری، او یوه پر بله بار سوی جملی نه وی، چی پخوانی پارسی کی هم د نثر لیکلو مقبول سبك دغه و. مګر وروسته چی د مغولو د دوری ناوړه نثر

(c) ketabton.com: The Digital Library

رواج سو، دغه وضاحت او جزالت او خوږ والی یی بایلود. لاندی د دواړو ژبو څخه مثالونه وګوری. د ابو الفضل بیهقی سره پریکړی او واضحی جملی: *پس رسول بر پای خاست و منشور و نامه را بر تخت نهاد و امیر بوسه داد و بوسهل زوزنی را اشارت کرد تا بایستد و خواندن گرفت*.[۳]

د عطا ملك جوینی اوږده او سره نغښتلی معطوف عبارات چی څو قرنه تر بیهقی وروسته د مغولو د دوری په سبك لیکل سوی دی: *به سبب تغییر روزگار و تاثیر فلك دوار و گردش گردون و اختلاف عالم بوقلمون مدارس درس مندرس، و معالم علم منطمس گشته و طبقه طلبه آن در دست لگد کوب حوادث پایمال زمانه غدار و روزگار مکار شدند، و به صنوف صروف فتن و صحن گرفتار، و در معرض تفرقه و بوار معرض سیوف آبدار شدند و در حجاب تراب متواری ماندند*.[٤]

په پخوانی پارسی کی د بیهقی او د ده معاصرینو لیك له طبیعی محاوری څخه لیری نه دی، اما د مغلو تر دوری وروسته اکثر لیکونه د محاوری له ډوله دونی لیری دی چی فرق یی په لومړی نظر سرِی ته ښکاری.

د سلیمان ماکو پښتو نثر هم د پارسی د پخی انشا رنګ لری. کوم نثر چی په غزنوی دوره کی له ٤۰۰ هـ ق نه تر ٥۰۰ هـ ق پوری مروج و. لاندی جملات د نمونی په ډول د سلیمان ماکو له تذکری څخه راوړل کیږی:

نقل کاوه سی چی په روزګار د غازی شهاب الدین چی په ډیلی کی هغه ستر واکمن ټاټوبی ور وښانده او هوری مړ سو."[٥]

خلاصه

د سلیمان نثر د عمومی محاوری څخه لیری نه دی، جملی یی پری پری دی، وضاحت لری، مقاصد لنډ لنډ ادا کوی، د یوی جملی خبر په بله پوری معلق نه پریږدی او ځینی هسی

---

[۳]تاریخ بهقی ص٤٨

[٤]جهانکشای جوینی ج ۱ ص ٤ .

[٥]د سلیمان ماکو تذکره.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زاړه تعابير او ادبي مصطلحات هم لرې چې اوس نسته.

د مثال په ډول *تناکې وچاودلې د ښنو.* چې مقصد يې په خپل مسکن کې آرام کول او هوسايي ده.

ډير زښت يې ووژل. چې په اوسنی اصطلاح له لومړيو دوو کلمو څخه يوه کافي ده، او دواړې نه وايو او دا *زښت*–زخت هغه د دری–پارسي سخت دی، چې د تاکيد لپاره په ساماني او غزنوي پارسي کې ډير مستعمل و او اوس هم موږ په پښتو کې کله کله وايو مثلا *سخت يې وواهه.* بل ځای وايي *پر نړی د ستن رغو وه* يعنی پر دنيا يی د روحانيت او ستانه توب آوازه وه، چې اوس نه *دستن* او نه د *رغو* کلمات سته او نه داسی تعبير څوک کوي. ښايي چې دا د هغه وخت تعابير وي، چې اوس له ژبې څخه وتلې او مهجور دی.

دغسی نور ډير کلمات په دی يو څو مخو کې مومو چې اوس يی په ژبه کې استعمال نادر دی او مړه ګڼل کيږي مثلا ګروهيدل *(ګرويدن)* مصدر پخوا موجود و، او د متقدمينو په دوره کې اصلی عنصر او ماده ګروه د عقيدی معنی در لوده، لکه چې د شيخ رضی او نصر لودی په اشعارو کې د ګروه کلمه راغلی ده، دلته د سليمان ماکو په نثر کې د دی مادی څخه وګروهيد په فعلي ډول راغلی دی، چې معنی يی *ګرويدن* و عقيده کرد ده. دا کلمه په وروستيو ادباوو کې هم مستعمله وه، مثلا خوشحال خان خټک وايي:

نه يی زړه په ما نرميږی نه ګروهيږی
خدايه څه مې سريکار شه له کافره

بميا *(بوميا)* پخوا د رهبر او مرشد په معنی و، سليمان ليکی: څو چه *بميا سو* د وګړيه يعني د عوامو رهنما سو، چې اوس دا کلمه متروکه او مړه ده.

دغسی دی: پاړکی (قطعه شعر) ستر ښتن (خدای بزرګ) ګڼون (شمار) کول (خاندان) دښن (دشمن) جوبله (جنګ) او نور کلمات راوړی چې اوس نه دی مستعمل او اکثر دغه کلمات تر ۱۰۰۰ه پوری لا هم په شعری ديوانو کی ليدل کيږي اما له محاوری څخه وتلی دی.

۲– د پارسي اثر

د پارسي ژبې د نثر اثر هم د سليمان په انشأ کې ښکاری او دا د محيط يوه طبيعي اغيزه ده، چې ژبه هيڅکله ځان نسی ځنی ژغورلای، ځنی تراکيب او جملی د سليمان

(c) ketabton.com: The Digital Library

په نثر کی سته چی خاص د پارسی تراکیبو رنګ لری، مثلا مضاف الیه دمخه کول، لکه: *او تڼاکی وچاودلی* د پښو چی دغه باید داسی وی: د *پښو تڼاکی وچاودلی* او نور دغسی تراکیب چی د پارسی ژبی اثر پکی ښکاره دی.

سلیمان که څه هم د پارسی کلمات ډیر نه راوړی، او اکثرا پښتو سوچه الفاظ لیکی، خو بیا هم د ده نثر د پارسی کلماتو له خلطه نه دی خالی او دغه محیطی اثر یی قبول کړی دی، وګوری دی د روزګار کلمه کټ مټ هغسی استعمالوی، لکه د پارسی ژبی پاخه پخوانی لیکوال.

بیهقی لیکی: *و به روزګار سلطان ماضی چون معدان والی مکران ګذشته شد.*

سلیمان وایی: په *روزګار د غازی شهاب الدین چی پر کفر یرغل و.* بل ځای لیکی: په *روزګار د شیخ بیټنی کی د ده ورور سړبن نومیده.*

دغه نور خالص پارسی کلمات هم د ده په نثر کی سته، لکه درخواست، سپاس، درود، خاکپای، خدای مهربان او نور... چی د پارسی ادبی اغیزی د سلیمان په نثر کی راښیی، او دا اغیزی په یوه مشترک چاپیر کی د ژبو تر منځ یو طبیعی او حتمی امر دی، مخصوصا د پښتو او پارسی تر منځ چی له هوی ریښی څخه دوی اریایی ژبی دی.

۳– د عربی اثر

د سلیمان په نثر کی تر پارسی د عربی ژبی اثر هم ډیر او دروند ښکاری او د دی علت همدا دی چی عربی په دغو وختو کی د پښتنو دینی او درسی ژبه وه، او که به چا له علمه سره مینه درلوده، هغه طبعا عربی زده کوله، ځکه علم یوازی په عربی ژبه کی و، او داسی هم ښکاری چی سلیمان یو متدین او تصوف ته مایل او د دینی علومو طالب سړی و، ځکه چی دغه ټول په عربی و نو به سلیمان عربی کتب لوستلی وی، او د ده د حیات په څاپیر کی به د عربی ادبی او دینی او تصوفی اثر خورا کلك او هم ډیر و.

د عربی اثر یوازی په پښتو نثر کی نه دی، بلکه د سامانی او غزنوی دوری د پارسی نثر په شهکارونو لکه د بلعمی تاریخ او تفسیر طبری او د بیهقی تاریخ آل سبکتګین او نورو ټولو کی د عربی نثر هسی واضح او ښکاره اثرونه لری، او د پارسی په نثر کی په څرګند ډول، نو پښتو نثر خو له یوی خوا مستقیما د عربی تر اثر لاندی و او له بلی خوا یی له پارسی نثره

(c) ketabton.com: The Digital Library

استفاده کوله چې هغه هم د عربۍ له اغیزو څخه خالي نه و، نو له دغو دوو جهتو څخه د سلیمان په نثر کې د عربۍ اثرونه خورا څرګند او ښکاره دي.

یو پښتون معاصر لیکوال د سلیمان پر نثر هسې لیکي: "غټه خبره چې په دې نثر کې نظر ته راځي دا ده چې په دې کې عربي رنګ معلومیږي، جمله بندي او ادا د پارسي د عربي تاثیر لاندې ده. زه دا نه شم ویلای چې هغه وخت ګوندې د پښتو طبیعي آهنګ دغسې و،بلکه کیدې سي، چې پخپله سلیمان د عربي تعلیم یافته اوسي، نو ده چې د پښتو نثر لیکلی دی، طبعا د عربي تر اثر لاندې راغلی دی. د سلیمان په عربي تعلیم باندې دا خبره دلالت کوي، چې د ده په نثر کې عربي الفاظ لکه قطب، قدوة الواصلین، مراقد او داسې نور شته، او صحیحه خبره دا ده چې په دغه وخت کې پرته له عربي څخه بله د تعلیم ذریعه وه هم نه."

دا چې موږ وویل چې د ده په نثر کې د عربي اثر معلومیږي، د لاندې جملو څخه ښه تر څرګندیږي:

۱. وایم حمد او سپاس د لوی خاوند.

۲. نقل کاندي چې شیخ بیټني هوسید په غره د کسي باندي.

۳. سړبڼ نه درلود زامن.

٤. خدای مهربان د اسماعیل په برکت سړبڼ ته نصیب کړه دوني زامن چې تر وس تیر سو ګڼون د هغو.

٥. یکه سوه مزکه د پښتنخا د دوی په کول.

په پورته جملو کې د عربي رنګ څرګند دی. څوک چې د عربي سره آشنایي لري، هغوی پخپله پوهیږي زه نه غواړم چې د نحو او جمله بندي د اصولو په بیان چې یو رقم تحصیل د حاصل دی، خپل مضمون اوږد کړم هو دومره قدري به ووایم چې دغه جملې نن ورځ موږ په پښتو کې څه رنګ ادا کوو وګوري:

۱. د لوی خدای حمد او سپاس وایم.

۲. داسې نقل کاندي چې شیخ بیټني د کسي په غره اوسیده.

۳. سړبڼ زامن نه درلودل.

٤. مهربان خدای د اسماعیل په برکت سړبن ته دوني زامن ورکړه چې اوس د هغو ګڼون تر وس تیر شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵. د دوی په کول د پښتونخوا زمکه پکه شوه.[۱]

اوس که موږ د سلیمان ماکو دغه څو جملې په غور وګورو نو په ټولو جملو کې فعل تر خپلو متعلقو مفاعیلو دمخه راغلی دی، چې دا د عربي اثر ښکاري، مثلا که لومړی جمله په عربي وی نو به *الحمدلله العظیم* وی چې د پښتو جملې رنګ یې هم دغسی دی. او د عربي د تقلید اثر پکې ځلیږي، او دا د عربي ژبې د جمله بندی تقلید له ۴۰۰ هـ ق څخه په پارسي کې هم مروج و، چې د بیهقي دا جملې یې ښه څرګندوي: *امیر گرد بر گرد قلعه بگشت، جنگ جایها بدید، ننمود پیش چشمش و همت بلند و شجاعش آن قلعه و مردان بس چیزی*. بل ځای وایي: *امیر نشاط شراب کرد، و ننمود بس طربی که دلش سخت مشغول بود*.

په پښتو جملو کې چې د سلیمان له نثر را واخستلې سوي، کټ مټ دغه اثر څرګند دی، لکه چې هم تاسې ته ښکاره سوه دغسې هم *نقل کاوه سي* یا *هسې نقل کاندی* د عربي اثر دی، چې لیکوالو به د عنعنې پر وخت راوړ او دا رسم هم په پښتو او هم په پارسي کې پاته سوی دی.

د سلیمان ماکو د نثر ممیزات

اوس هم چې د پښتو د لومړی نثر اساسي عناصر یعنې د پښتو او پارسي او عربي اغیزې وڅیړلې سوې یو څو مهم ادبي ممیزات هم لاندې ذکر کیږي، چې په دې نثر کې لیده سي.

۱. ایجاز

د سلیمان د نثر یو څرګند مزیت د جملو ایجاز دی، چې دغه ممیزه یې د پارسي له قدیمه نثره سره شریکه ده، تر غزنویانو دمخه تر (۴۰۰ هـ ق) پخوا د پارسي نثر نهایت مواجز او جملې یې لنډې دي، چې دی مطلب ته ما دمخه اشاره وکړه.

---

[۱] کابل کلنی ۱۳۱۹ ش کال ۳۴۲ مخ د مرحوم خادم لیك

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲. توصیف او توضیح

د سلیمان په نثر کی ځینی جملی داسی سته چي فقط د توصیف او ښو څرګندولو لپاره راوړلی سوی دی، دا مزیت د پارسی په سامانی سبك کی لږ و، خو د غزنوی دوری لیکوالو ښه پسی ډیر کړ او د مطلب د روښانولو لپاره یی ځینی پله پسی جملی راوړلی چی مقاصد ښه پسی واضح سی.[۷]

د مثال په ډول: *په ویاله د ارغسان هوسیږم او په دی ځمکو پایېږم*. بل مثال: *شیخ بیتنی هوسید په غره باندی او هلته دیره و*. بل مثال: *د دوی په خدمت خاکپای وم، او هر کله په سلام ورته ولاړ*. چی په دغو مثالو کی دوهمی جملی د توضیح او توصیف لپاره راغلی دی.

۳. د افعالو تکرار

د پارسی پخوانی لیکوال تر غزنوی دوری دمخه د هری جملی لپاره د فعل ذکر لازم کڼی که څه هم یو فعل په جملو کی مسلسلاً تکرار لا هم سی د افعالو تکرار لکه وروسته چی یو ادبی عیب وګڼل سو، د سامانی عصر په نثر کی عیب نه و، بلکه د الفاظو تکرار او د جملو تکرار هم کیده، او دغه تکرار په اوستا او پهلوی ژبو کی هم و، چی پارسی ژبی ته راغلی و، او دا یو قدیم ادبی سنت ګڼل کیده.[۸]

د مثال په ډول رودکی د ځوانی د ښایست په صفت کی داسی وایی: *سپید سیم رده بود و در و مرجان بود، ستاره سحری بود و قطره باران بود*. چی *بود* څلور واره پکی تکرار سوی دی، یا مثلا لکه دا جملی چی د (۳٦۰ هـ ق) د حدودو دی: *من خواستم که کتابی بنا کنم و هر چه شایسته اندرو یاد کنم... و بس قوتها شان پیدا کنم*.[۹] د سلیمان په نثر کی هم دغه د افعالو تکرار سته چی د قدیمو نثرو اثر دی او کله دونی ډیر افعال ذکر کوی چی په یوه لیکه کی څو مکرر فعلونه راوړی، د مثال په ډول: *بختیار په پښتو سندری کړینه، اوښی توینه، خدای ته ناری کړی غلبلی کړی، پاړکي لرینه*. و ګوری پنځه فعله په یوه سطر کی سره یو ځای سوی دی، چی دوه کټ مټ تکرار هم دی.

---

[۷] سبك شناسی ج ۲ ص ٦۹

[۸] سبك شناسی ج ۲ ص ۵۵

[۹] الابنیه عن حقایق الادویه، د ابو منصور علی هروی لیك

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلته باید دا هیر نه سی چه د ژبی دغه طبیعی او روان سبك ډیر ښه دی، او د افعالو د حذف او عطف ناروا دود وروسته رواج سوی دی، چی کله کله د کلام رنګ او خوند هم ور واوړی. موږ باید په اوسنی نثر کی دغه د افعالو د حذف بدعت رواج نه کړو، او د قدیم طبیعی او خوږ سبك پیروی وکړو.

٤. د روابطو حذفول

لکه دمخه چی مو وویل قدماوو د فعل تکرار عیب نه باله، او یو فعل یی مکرر هم د څو جملو په پای کی راوړ، خو تر (٤٠٠هـ ق) را وروسته په غزنوی دوره کی لیکوالو په مطعاطفو جملو کی په قرینه سره د ځینو روابطو حذف رواج کړ، او کلام ته یی یو راز نوی بلاغت وباخښه. د مثال په ډول د بیهقی په دی جملو کی *است* رابط فعل محذوف دی: خیمه *مسلمانی ملك است و ستون پادشاه و طناب و میخها* رعیت. وروسته *ماند* فعل دری ځایه حذف سوی دی:*پس چون نگاه کرده آید، اصل ستونست، و خیمه بدان بپا بست و هر گه وی سست شد و بیفتاد نه خیمه و نه طناب و نه میخ.* هم چی باید داسی وای: نه خیمه ماند، نه طناب ماند نه میخ ماند.[10]

د سلیمان نثر لکه د تکرار افعال زوړ خاصیت چی لری دغسی هم د غزنوی دوری د پارسی رنګ پکی ښکاری، او اکثر افعال حذفوی، او له تکراره یی ځان ژغوری. د مثال په ډول:*وایم حمد و سپاس د لوی خاوند، او درود پر محمد مصطفی چی دی بادار د کونینو او رحمت د ثقلینو*...چی یو *وایم* له درو ده سره او بل *دی* له رحمته سره محذوف دی.

٥. د ترمیم حروف

د سلیمان د نثر یوه بله مهمه ممیزه دا ده چی د افعالو په پای کی د ترنم یو نون زیاتوی. او دا هغه خاصیت دی، چی وروسته د پیر روښان او درویزه په سبك کی خورا ډیر سوی او یو فنی رنګ یی موندلی دی، یعنی د مسجعو جملو په پای کی د ترنم یو نه زیاتیږی. دا ترنم د پښتو لنډیو په آخرنیو سلابیلونو کی عام دی، لکه خورینه، کوینه، راوړینه، د خوری، کوی، او راوړی حالی افعالو پر ځای. مثالونه: او سندری کړینه، یا اوښی تویوینه یا پاړکی لرینه. چی دلته د کړی، تویوی، لری افعال کافی دی او *(نه)* زاید دی.

---

[10] سبك شناسی ج ۲، ص ۷۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

سجع او موازنه

پخوانو ليكوالو به كله په جملو كې د سجع او موازنې په ډول كلمات راوړل چه د پارسي نثر په ساماني او غزنوي دوره كې دا رعايت لږ و، مګر وروسته چې فني نثر د عربي په تقليد پيدا سو، دا كار ډير مبتذل او عام سو. بيهقي هم كله داسې اشجاع لري، د مثال په ډول: *فصلي خوانم از دنياي فريبنده، بيك دست شكر پاشنده، و بديګر دست زهر كشنده.*[11] د سليمان نثر كه څه هم مسجع نه دى خو له بيهقي او نور كله داسې موازن او مسجع كلمات لري او لكه چې وويل سوه، د افعالو په پاى پورې يونه د ترنم لپاره ننبلوي، چې مسجع هم سي دا جملې هم دغسې رنګ لري: *او مراقد اوليا او واصلينو مې پلټل او په هر لورې مې كاملان موندل*.يا په *جوبله كې ملكيار دا پاركې وويل، چې غازيان وپاريدل او په ځير د زمريو ور توى سول*. دا د سليمان په نثر كې ځنې داسې اثرونه نه سته چې د پارسي د ساماني او غزنوي دورې سره نژدې كيږي او كوم ادبي جريان چې تر ده دمخه درې څلور قرنه په منځنۍ آسيا كې موجود و سليمان له هم هغه څخه متاثر ښكاري. اما دا زموږ استنتاج او څيړنې چې فقط د ده د كتاب پر يوه څو مخو باندې سوې دي، په كامل ډول د هغه عصر د نثر عمومي مميزات نه سي ښوولاى، البته كه بل يو منثور اثر له دغه عصره، زموږ په لاس كې واى نو به مو د حتم او يقين په ډول څه ويلي واى. له دې جهته هم له دغه بحث او پلټنې تكميل هغه وخت ته پريږدو، چې د پښتو نثر نورې زړې نمونې پيدا سې. او ښايي چې دا كار زموږ آيندګان پاى ته ورسوي. او دغه اوسنۍ ارمانونه او منتج معلومات يا نقض كې يا تاييد.

د سليمان د نثر ځينې ناوړ تركيبونه

تر اوسه موږ د سليمان د نثر ښيګړې در وښودلې، او د پارسي او عربي كومې اغيزې چې پكې ښكارې تحليل سوې. په دې نثر كې ځينې غوټه او سره نغښتلې عبارات او تراكيب هم سته چې ناوړ او غير متحسن ښكاري. ځكه د كتاب بشپړه نسخه نسته، او هم دا څو

[11] سبك شناسي ج۲، ص۷۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

پانې چې پیدا سوې دي په خورا بد خط دي، او سړی نسي ویلای چې دغه تعقیدات او ناوړه تراکیب پخپله د مولف او که د ناسخ او لیکونکي تصرف یا سهو ده؟

موږ چې د دغو څو پاڼو شیاق او سباق ته گورو، ځکه چې د مولف نثر سهل روان او خوږ دی نو دا ویلای سو، چې دغه یو څو جملې او مغلق تراکیب به د ناسخ تصرف یا سهو وي.

دا لاندې تعابیر څرگند او خواږه او د بلاغت له اصولو سره سم په نظر نه راځي:

موسی چې ستر پلار و د قطب تللی و له بختیارانو څخه او میشت و پر ایواد چې سند باله سی. لرغونی برخه زوی د موسی شیخ احمد ته لوی ستانه ورکړ سوی دی، د سنزر لاس ونیو وگروهید او پر نری د ستن ړغو وه.

متن

بسم الله الرحمن الرحیم

وایم حمد و سپاس د لوی خاوند او درود پر محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم چې دی بادار د کونینو او رحمت د ثقلینو، لوی لوی رحمتونه دي وي د هغه استازی پر آل او یارانو چې دواړه جهانه په دوی دي روښان اما بعد زه غریب خاوری سلیمان زوی د بارک خان ماکو سابزی چې په ویاله د ارغسان هوسیږم او په دی مځکو پایېږم، په سن دولس شپږ سوه د هجری تللی وم او د پښتنخا په راغو او کلیو گرځیدم او مراقد او اولیا او واصلینو مې پلټل، او په هر لوری مې کاملان موندل، او د دوی په خدمت کې خاکپای وم او هر کله په سلام ورته ولاړ.

چې له دې سفره په کور کې کښېنستم او تنګاکي مې وچاودلې د پښو، بیا پاڅیدلم او له ښښتنه مې مرستون سوم چې احوال د هغو کاملانو وکاږم او د دوی چې هغه وېناوې پاته کړي دي او پښتانه به لولي اوس.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ذکر قدوة الواصلین شیخ مشایخ بیټنی

چی د خدای په پیژندگلوی تر ټولو، لوی او بزرگ، نقل کاندی چی شیخ بیټنی هوسید په غره د کسی باندی او هلته ډیره او ده به هر کله ښښتن باله او روزه به و، په شپو به د خدای په عبادت بوخت و.

نقل هسی کاندی یارانو چی په روزگار د شیخ بیټنی کی د ده ورور چی سړبن نومید، او پر شیخ هم خورا گران و، سړبن نه درلود زامن او هر کله به ویل خپل ورور ته، بیټنی خپل زوی اسماعیل ورکاوه او لوی سو د سړبن په کاله. خدای مهربان د اسماعیل په برکت سړبن ته نصیب کړه دونی زامن چی اوس تر وس تیر سو گڼون د هغو، د اسماعیل مرقد مبارک واقع دی د کسی پر غره، چی زه هلته تللی وم.

نقل کاندی چی بیټنی سپین ږری سو، نو ده به هر کله ښښتن ستایه، او رب ته به یی درخواست کاوه چی زما په کاله او د سړبن او غرغشتی په کول کی برکت کښیږده، بادار قبول کړه د ده درخواست، او ډکه سوه زمکه د پښتنخا د دوی په کول.

نقل کاوه سی چی شیخ بیټنی به ډیر تر ډیر دا سندری لولی او د کسی غره کی به گرځیده په شپی:

لویه خدایه، لویه خدایه	ستا په مینه په هر ځایه
غر ولاړ دی درناوی کی	ټوله ژوی په ځاری کی
دلته دی د غرو لمنی	زموږ کیږدی دی پگی پلنی
دا وگړی ډیر کړی خدایه!	لویه خدایه، لویه خدایه!
دلته لړ زموږ اور بل دی	ووړ کورگی دی ووړ بورجل دی
مینه ستا کی موږ میشته یو	بل د چا په مله تله نه یو
هسك او مزکه نغښته ستا ده	د مړو وده، له تا ده
دا پالنه ستا ده خدایه!	لویه خدایه، لویه خدایه!

نقل کاوه سی چی په روزگار د غازی شهاب الدین چي پر کفر یرغل و، شیخ ملکیار چی د غرشین ستانه و هم ملگری و د شهاب الدین چی په ډیلی کی هغه ستر واکمن ټاټوبی

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروښانده، او هم هوری مړ سو.

نقل کاوه سی چی په جوبله کی مسلمانان تر شا ولاړه، او کفارو بریٔ وکړ، لیری نه و چی مسلمانان سی د کفارو په کټارو پینا، او دښنه بری وکړی، چی ناڅاپه شېخ ملکیار راغی، او پر دښن (یی) یرغل وکاوه او ډیر زښت (یی) ووژل.

نورو مسلمانانو هم د ملکیار تر اړخ توری وکښی او سره ومروړل (یی) دښنه. ستر ښتن دوی ته په مړانه د شیخ ورکړه لو سوبه او بری چی پخوا هم نه و په برخه سوی د چا هیڅکله، په هیڅ ځای کی په جوبله کی ملکیار دا پاړکی وویل، چی غازیان وپاریدل، او په ځیر د زمرو ور توی سول:

ښتن مو مل دی اوس مو یرغل دی

ایواد د بل دی غازیانو گوری

ښتن مو مل دی

توری تیری کړی دښن مو پری کړی منگولی سری کړی

څه له په تښتو

ښتن مو مل دی

گه ټینگ کړو زړونه پر بری یونه چی زمری یونه

اسلام را څخه دی

ښتن مو مل دی

غازیانو راسی ټول شا و خوا سی د شهاب په ملا سی

د شهاب په ملا سی

ښتن مو مل دی

نقل کاوه سی چی شیخ ملکیار ستانه به تل تتله د شیخ اسماعیل ستر ستانه پاړکی ویل او ډغ به (یی) کاوه داشیخ د سړبن زوی و:

تښته وکړه له ابلیسه چی ابلیس لعین ښکاره سی

هلته ورکه پلوشه سی ټول نری توره تیاره سی

سړی وران سی له ابلیسه غوخ د پس په کټاره سی

که هر چا ابلیس خرڅ کړ نو بی هلته ننداره سی

(c) ketabton.com: The Digital Library

که سړی ابلیس ته پړ سو　　　نو پر کور د وير ناره سی

نقل کاوه سی چی بختيار می ستر ستانه و، له د نه څرگند سوی دی، هغه کرامات چی مو وگروهيد او وويل موسی چی ستر پلار و د قطب تللی و له بختيارانو ښځه او ميشت و پر ايواد چی سند باله سی، لرغونی برخه زوی د موسی شيخ احمد ته لوی ستانه ورکړ سوی (و) د سنزر لاس (يی) ونيو وگروهيد او پر نړی (يی) د ستن ږغو وه، او د خدای وگړيه به (يی) را بلل په سمی څو چی بميا سو د وگړېه. بختيار په پښتو سندری کړينه، اوښی تويوينه، خدای ته ناری کړی، غلبلی کړي، پاړکی لرينه چی يو يی دا دی:

ویر می زړه سوری سوری کړ　　　راته وگوره ملوکی!
په بيلتون کی دی وباسم　　　له خوږ منه زړگی کوکی
راته وگوره ملوکی!
راته وگوره ملوکی!

د بيلتون اورونه بل دی　　　هر گړی می زړگی سوځی
ليونی يمه د مينی　　　سوځم زه لکه پيلوځی
راته وگوره ملوکی!
راته وگوره ملوکی!
غوړولی دی اوربل دی　　　اور زما په زړگی بل دی
زه بختيار خاوری ايری شوم　　　په اور سوی می کوگل دی
راته وگوره ملوکی!
راته وگوره ملوکی!

(c) ketabton.com: The Digital Library

تعلیقات

د دی کتاب دغه څو پاڼی چی دمخه راوړل سوی، په هغو کی د شیخ بیټنی ذکر داسی سوی دی: *نقل هسی کاندی یارانو چی په روزګار د شیخ بیټنی کی د ده ورور چی سړبن نومید، او پر شیخ هم خورا ګران و، سړبن نه درلود زامن او هر کله به ویل خپل ورور ته، بیټنی خپل زوی اسماعیل ورکاوه او لوی سو د سړبن په کاله. خدای مهربان د اسماعیل په برکت سړبن ته نصیب کړه دونی زامن چی اوس تر وس تیر سو ګڼون د هغو...*[12]

نعمت الله هم دغه عنعنه په مخزن افغانی کی هسی لیکی: *نقل است که سربن برادر کلان بیتنی مفلس بود و از سعادت فرزند هم محروم بود. روزی سربن به خانه برادر خود که شیخ بیتنی باشد آمده عرض کرد که ای برادر! دعا تو در باب جمیع خلایق مستجاب است در باب من توجه نمیفرمایی. حضرت شیخ بیت فرمود که یك پسر مرا ببر و پرورش نما... آخرالامر شیخ پسر خود اسماعیل را به برادر خود سربنی داد...*[13] په دی ډول زموږ لمړی مورخ سلیمان ماکو قول خو تر نعمت الله څلور سوه کاله دمخه دی. مګر یو له بله ربط او نژدیوالی سره لری او دا ښکاره کوی چی تر زرم هجری کال مخکی هم د شیخ بیټنی له بابته پښتنو معنعن او مستند روایات درلودل.

د شیخ بیټنی نور روایات موږ ته نه دی معلوم او نه د ده د ژوند وخت مورخانو تصریح کړیدی. فقط له پټی خزانی له لیکونو څخه ښکاری چې اسماعیل د بیټ نیکه زوی د خرښبون معاصر و، دغه سړی په کال ٤١١ هـ ق مړ سوی دی، نو چې د اسماعیل د ژوند وخت د ٤٠٠ هجری حدود وی، ښایی چی پلار او اکا یی هم د ٣٥٠ ه په حدودو کی ژوندی وی.

د شیخ بیټنی اشعار

د پښتو په پخوا نو اشعارو کی د شیخ بیټنی یو مناجات ډیر قیمیتی دی، او دا ادبی ټوټه سلیمان ماکو پخپله تذکره کی هسی راوړی: *نقل کاندی چی شیخ بیټنی سپین ږیری*

---

[12] د سلیمان ماکو تذکرة الاولیا

[13] مخزن افغانی قلمی

(c) ketabton.com: The Digital Library

سو، نو ده چی هر کله ښښتن ستایه، او رب ته به یی درخواست کاوه چی زما په کول او سړین او غرغښت په کول برکت کښیږده، بادار قبول کړ د ده درخواست، او یکه سوه ځمکه د پښتونخوا د دوی په کول. نقل کاوه سی چی حضرت شیخ بیټنی به ډیر تر ډیره دا سندری ولولی او د کسی غره کی به گرزیده په شپی:

لویه خدایه، لویه خدایه! *ستا په مینه په هر ځایه*

لکه چی وویل سوه، دا شعر د ۳۵۰ه په حدودو اړه لری، او له الفاظو او کلماتو یی هم دغه مطلب ښکاری هغه لغات او کلمات چی پکی راغلی دی، اوس ځینی په دغو معناوو مړه دی، مثلا ژوی اوس څوک د مخلوق او حیوان په معنی نه وایی، فقط په زړو ادبیاتو کی کله کله وینو او که دغه کلمه په فعلی معنی واخلو یعنی (ژوند کوی) دا تعبیر هم زوړ دی، او اوس مستعمل نه دی. دغسی هسك هم دلته د آسمان په معنی دی او دا کلمه پدغه مفهوم ډیره زړه ده، پخوا یی آسمان ته هسك وایه مگر اوس هر لوړ شی ته هسك وایو او دا لغوی تحول وروستنی دی. لکه د عربی سما چی آسمان ته هم وایی، او د هر ځای لوړي خوا ته هم وایی.

پر دی شعر د پردیو ژبو اغیزه هم لږ ده او له هغو زړو اثارو څخه دی کوم چی په غرو کی ویل سوی دی، او د عربی او پارسی ژبو له اغیزو څخه تش وی، لکه د امیر کروړ او لودیانو اشعار، مثلا په ټول شعر کی یوه پردی کلمه نسته او فقط د خدای مشترکه کلمه لری، چی هغه هم ښایی د پښتو په ریښو کی ډیره نژدی وی، او د دی سوچه توب علت هم دا دی چی بیټ نیکه په کوه سلیمان کی اوسید او پر ژبه یی د نورو ژبو اثر نه و سوی. د شعر وزن او عروض هم د پښتو ملی بدلو ته ډیر ورته دی او یو تکرار کیدونکی کسر لری (لویه خدایه، لویه خدایه) چی دغه قدیم ادبی رنگ تر اوسه هم د پښتنو په بدلو کی لیدل کیږی، او ښکاری چی یو پخوانی ادبی مزیت دی، دا شعر د مضمون او ادبی فکر له پلوه هم پخوانی اریایی سندرو ته ورته دی، څکه چی په پخوانو اریایی اقوامو کی (کوله–کول) ډیر اهمیت درلود ، او پر دغه کول باندی اکثر اجتماعی تشکیلات بنا وو، او دوی هر کله خپلی کورنی او کهولونه ډیرول او کورنی یی د ټولو نعمتونو مرکز گڼله.[١٤] د شیخ بیټنی دا شعر که له ریگویدا سره مقابله کړو، نو د مضمون له پلوه له دی مناجات سره نژدیوالی لری: خدای د ژوند واکمن دی، مالك الملك دی، دی ښاغلی کورنی سرو ته ورکوی. خدایه موږ ستا مریی یو، بی اولاده، بی

[١٤] د گوستا لوبون تمدن هند ص ۱۸۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښيګڼې مو مه وژنه ...[۱۵]

اسماعيل

د پښتو مورخان او د اسمأالرجال خاوندان ليکي چې اسماعيل په اصل د شيخ بيټنی زوی، خو د خپل تره سړبن په کور کې لوی سوی و نو ځکه په سړبن مشهور دی، لکه سليمان ماکو چې ليکي: *اسماعيل د شيخ بيټني په کور کې لوی سوی و، او د سليمان په غره کې ميشته او هم هوری وفات سو*. دا مورخ وايي: *د اسماعيل مرقد واقع د کسی پر غره چې زه هلته تللی وم...*

دغه روايات نعمت الله هم کټ مټ په مخزن کی داسی تاييد کوی: *چون اسماعيل به سن رشدی رسيد و از رياضات شاقه به مراتب ولايت رسيد و اين شيخ اسماعيل سړبنی پسر حضرت بټ است...شيخ اسماعيل سړبنی قدس سره صاحب عبادت و رياضت شاقه بود و مقتدای وقت به علوم ادنی، کاشف اسرار طريقت و حقيقت بوده در ولايت (روه) چون به وطن مألوف رسيدند به مقام خواجه منزل گرفتند و خلايق از جايهای دور به ملازمت شتافتند*. سليمان ماکو او نعمت الله هروی دواړه وايي چې د اسماعيل د ژوندانه ځای کوه سليمان و، بل ځای نعمت الله مورخ تصريح کوی چې د ده مزار په هغه ځای کی دی چې وازه خوا يی بولی او وازه خوا د سليمان د غره په لمنو کی ده. علاوه پر دغه په پټه خزانه کی هم د اسماعيل احوال ليکل سوی او وايي چې دی د خرښبون معاصر و، ځکه چې د خرښبون وفات په ٤٢١ ه کی دی نو موږ د اسماعيل د ژوند عصر هم دغه ګڼو.[۱۶]

اسماعيل د خپلي کورنی مشهور عابد او د خدای دوست سړی و، د مخزن افغانی له رواياتو څخه ښکاری چې دی له خپله کوره په سياحت هم تللی و، او له لويو اولياوو سره ملاقی سوی و.

[۱۵] ريگويدا، باب ۷، ف ٦، سندره ۷

[۱۶] پټه خزانه د ۲۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اسماعیل اشعار

د اسماعیل اشعار موږ ته په دوو وسیلو را رسیدلی دی، لومړی شعر یی هغه دی چی سلیمان ماکو پخپله تذکره کی په دی ډول را نقل کړی دی: *نقل کاوه سی چی شیخ ملکیار ستانه تل تر تله د شیخ اسماعیل ستر ستانه پاړکی ویل او ږغ به یی کاوه دا شیخ د سړبن زوی و.*

تښته وکړه له ابلیسه　　　　چی ابلیس لعین ښکاره سی

ټول پاړکی په متن کی راغلی دی. د اسماعیل یو بل شعر چی د ده پر خاندانی احساساتو دلالت کوی ، د پټی خزانی لیکوال په دی شرح لیکی: *هسی وایی چی یو وقت خرشبون بابا د اسماعیل د سړبن او بیټنی نیکه په مخ کی ناست و، د دوی کور و د کسی پر غره نو خرښبون د پلار او تره له خوا په تګ او رخصت ماذون سو، اسماعیل نیکه داسی ناری وکړلی:*

که یون دی یون دی　　　　مخ کی بیلتون دی
که وروره وروره　　　　خرښبون وروره
ته چی بیلتون کړی　　　　زما ویر وګوره
چی ځی مرغی له　　　　توری کرغی له
همزولی پاته　　　　ځی چی برغی له
د خدای دپاره　　　　خرښبون یاره
چی هیر مو نه کړی　　　　زموږ کول واړه
زړه می رپیږی　　　　یار می بیلیږی
بیلتون یی اور دی　　　　ځان په سوځیږی

لکه چی معلومه ده اسماعیل یو روحانی او د متصوفینو مل سړی و، نو ځکه د ده په لومړنی شعر کی د وعظ او تلقین او نصیحت رنګ سته. او ځینی عربی لغات هم پکی راغلی دی، چی د ده روحانی حیات ښکاره کوی، اما دوهم شعر خاص په ملی وزن دی او د پښتو ژبی د مخصوصو عروضو او آهنګ نمایندګی کوی، او پردی لغات هم نه لری، نو ځکه ویلای سو چي دا شعر هم د پښتو ژبی په زړه دوره اړه لری، او په هغو اشعارو کی حسابیږی، چی

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نورو ژبو اثر پر لږ سوی دی، او داسی ناری تر اوسه هم د پښتو ژبی په افسانو کی سته چی شعری وزن او عروض یی مخصوص دی، او په یوه خاص آهنگ ویل کیږی.

ملکیار غرشین

غرشین د پښتنو یو مشهور ستانه قوم دی، چی پخوا یی یو وچ غر سر سبز او آباد کړی و، نو ځکه دوی غرشین بولی، او دا قوم د کندهار خواوو کی اوسی او په شمیر ډیر لږ دی.[۱۷]

ملکیار له دغه قومه یو خورا ستانه او مشهور سړی دی، چی د پښتنو مورخانو د ده ذکر پخپلو مشاهیرو کی راوړی دی. نعمت الله هروی لیکی چی: *ملکیار د شیخ ابوبکر طوسی معاصر او په ډیلی کی یی یو ځای درلود، چی سلطان شهاب الدین غوری د ملتان د یرغل پر وخت ده ته بخښلی و، او د ده مرقد هم هوری دی.*[۱۸]

دا روایت چی نعمت الله کښلی دی، څو سوه کاله دمخه سلیمان ماکو همدغسی روایت راوړی دی او ځنی ښکاری چی د ملکیار د ژوند وخت د سلطان معز الدین غوری عصر و او دی په جگړو کی د سلطان ملگری هم و ځکه چی سلطان لومړی پلا پر ملتان په ۵۷۱ ه حمله کړی وه، نو د ده د حیات زمانه هم په دغو وختو کی تخمین کولای سو.

سلیمان ماکو د ده په احوال کی هسی لیکی: *نقل کاوه سی چی په روزگار د غازی شهاب الدین چي پر کفر یرغل و، شیخ ملکیار چی د غرشین ستانه و هم ملگری و د شهاب الدین چی په ډېلی کی هغه ستر واکمن ټاټوبی وروښانده، او هم هوری مړ سو. نقل کاوه سی چی په جوبله کی مسلمانان تر شا ولاړه، او کفارو بری وکړ، لیری نه و چی مسلمانان سی د کفارو په کټارو پینا، او دښنه بری وکړی، چی ناڅاپه شیخ ملکیار راغی، او پر دښمن (یی) یرغل وکاوه او ډیر زښت (یی) ووژل. نورو مسلمانانو هم د ملکیار تر اړخ توری وکښی او سره ومروړل (یی) دښنه. ستر څښتن دوی ته په مړانه د شیخ ورکړه لو سوبه او بری چی پخوا هم نه و په برخه سوی د چا هیڅکله، په هیغ ځای کی.*[۱۹]

---

[۱۷] حیات افغانی ص ۱۵۲

[۱۸] مخزن افغانی قلمی

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سلیمان ماکو له دغه بیانه ښکاری چی ملکیار یو غښتلی او توریالی سړی هم و، او د توری او ادب له څښتنانو څخه و چی د سلطان سره یی په جهادو او جګړو کی ملګری کړله، داسی ښکاری چی ملکیار تر جنګیالی توب او توریالی توب علاوه، ادبی ذوق هم درلود، پخپله هم شاعر و، او د نورو پښتنو شاعرانو اشعار یی تل لوستل، لکه چی سلیمان ماکو د شیخ اسماعیل سړبنی شعرونه د ملکیار له خولی را نقل کړی دی.

د زهد، تصوف او عرفان له پلوه هم ملکیار ښه شهرت لری. او مورخان د ده له نامه سره پران هم لیکی او د ده عرفانی شهرت دونی ډیر و چی تخمینا دوه نیم سوه کاله وروسته سلطان فیروز شاه (۷۲۵–۷۹۰ هـ ق) ډیلی ته نژدی فیروز آباد بنا کړ نو هلته دی پاچا د شیخ ملکیار پران په یادګار یو سرای هم جوړ کړ چی د هغه عصر مورخ ضیأ الدین برنی یی په ۷۵۸ ه ق کال ذکر کوی لکه چی مورخان تصریح کوی.[20] ملکیار په دهلی کی اوسیده، او هم هوری مړ سو، او په دغه ښار کی د شیخ ابوبکر طوسی له مزاره سره یو ځای ښخ دی او سلیمان ماکو د ده یو شعر داسی را نقل کړی.

پر هغه میدان کی شیخ ملکیار د سلطان معز الدین د لښکرو سره یو ځای جنګیدی او نژدی و چی د سلطان لښکر ماته وکړی، نو دی توریالی ادیب او عارف یوه د ننګ او جنګ سندره وویله، او لښکریان یی همت شجاعت او توریالیتوب ته تشویق کړل. څو په پای کی بریالی سوه، او د جنګ پر ډګر یی سوبه په برخه سوه.

سلیمان لیکی: په جوبله کی *ملکیار دا پاړکی وویل غازیان وپاریدل او په ځیر د زمریو ور توی سول.*

څښتن مو مل دی　　　*اوس مو یرغل دی*　　　*هیواد د بل دی*

د ملکیار دا شعر چی په بشپړ ډول د تذکرة الاولیا په متن کی محفوظ دی، د قدیمو اقوامو د حسیاتو او رجز رنګ لری، له هغو سندرو څخه دی، چی پخوانو پښتنو به د جګړی پر میدان ویلی، او مقصد یی دا و چی د زلمو احساسات تاوده کړی او پر جنګ یی ښه وپاروی. د دی شعر عروضی کیف او الفاظ او کلمات سوچه دی. او لکه نور وګړنی (عوامی) اشعار یو تکراریدونکی کسر هم لری. چی د هر بند په پای کی ویل کیږی، او د پښتو د

---

[19] تذکرة الاولیا

[20] تاریخ فیروز شاهی ص ۱۳٤

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخصوصو اشعارو یو ښه خاصیت دی. شاعر په حقیقت کی یو مبلغ هم دی، او په هر ځای او هره موقع کی د خپلو ویناوو د اغیزمن کولو لپاره د بیان طرز او اسلوب داسی ټاکی چی د ده وینا پر اوریدونکو باندی اغیزه وکړی او د شعر مقصد حاصل شی.

په دی پاړکی کی هم ملکیار د غوری سلطان د جنګیالو د پارولو دپاره دوی ته داسی خطابونه کړی دی، چی باید په اوریدلو یی متاثر سوی وی، او په دوی کی یو ملی او دینی احساس پیدا سوی وی. دا پاړکی ببله نومو نور ټول سوچه پښتو دی، او په آخر پاړکی کی (ملا) د ملګری او همراهی په معنی زړه کلمه ده، چی د اسعد سوری په قصیده کی هم راغلی ده. او له دی څخه هم ښکاری چی دا شعر د پښتو ژبی په قدیمه دوره اړه لری، او په دغه وخت کی لا داسی قدیم کلمات مړه نه وه او له استعماله نه وه لویدلی. د پښتو په پخوانیو اشعارو کی د امیر کروړ سوری تر شعر وروسته دا لومړی جنګی اثر دی، مګر فرق یی دونی دی، چی امیر کروړ پخپل شعر کی د یوه زبردست او غښتلی قاید رنګ لری او د یو نامور اتل په ډول شعر وایی خو ملکیار دلته د یو مبلغ په دود خبری کوی، او غواړي چي ملي احساسات په ديني تبليغ کي وغورځوي او له خپله عرفانی مقامه هم کار واخلی، او د شعر په وسیله د لښکرو روح تقویه کړی نو ملکیار په پخوانو شاعرانو کی هم عارف و هم شاعر، هم جنګیالی او دا دری سره خواوی د ده په شعر کی سته.

قطب الدین بختیار

قطب الدین د احمد زوی د موسی لمسی په قوم پښتون بختیار او د خپل عصر له نومیالیو څخه چی تر اوسه هم په هند کی لوی شهرت لری. پردیو مورخانو دا سړی نه دی پیژندلی او د ده پښتونوالی ذکر یی نه دی کړی. مګر د پښتنو مورخانو دی د پښتنو په عرفانی مشاهیرو کی راوړی دی. نعمت الله په مخزن کی د ده مناقب په تفصیل راوړی، او داسی وایی: *حضرت خواجه قطب الدین بختیار کا کی قدس الله سره نام پدر شان احمد بن موسی است ساکن اوش بود که از توابع بغداد است، و تولد آن برگزیده در سنه پانصد و هفتاد و پنج اتفاق افتاد، چون سال عمر ایشان به بیست و پنج رسید، حضرت معین الدین سجزی با آن مکان تشریف آورد خواجه قطب الدین بختیار دست انابث بذیل هدایت ایشان در آورده مرید شد...بعد بر فاقت شیخ جلال الدین متوجه هندوستان شدند در بلده ملتان به*

(c) ketabton.com: The Digital Library

غوث العالم شیخ بهاالدین ذکر یا ملاقات نمودند...[۲۱]

په دی ډول نعمت الله د پښتنو مورخ قطب الدین بختیار د خپل کتاب په ډیرو ځایو کی دی (قطب افغان) بولی، او د ده د نورو هم قومانو مشاهیرو نومونه هم راوړی لکه خواجه یحیی بختیار، شیخ شهاب بختیار شاه ابوبکر بختیار او نور.

دا خو ښکاره ده چی بختیار د پښتنو یو خورا مشهور او ستانه قوم دی، چی تر اوسه هم د سلیمان غره په شا او خوا کی پوندگی او سوداگری کوی، نو ځکه چی پردی مورخان د پښتنو په دغه قوم نه و خبر نو یی قطب الدین پښتون نه دی لیکلی، تش د ده سره بختیار لیکی، فرشته وایی چی دی په اوش کی زو کړی دی، چی د ماوراً النهر له ښارو څخه و[۲۲] ابو الفضل هم دی د فرغانی د اوش بولی.[۲۳]

اوش یا اوچ خو دوه زاړه ښارونه وه چی د سیحون پر هغه بله غاړه ودان وه[۲۴] ابن خردابه وایی: دا یو لوی کلی و چی له قبا څخه اوه فرسخه لیری و او اوزگند ته لس فرسخه پروت و[۲۵] یاقوت هم دا دوه کلی بیل بیل یادوی اوش له فرغانی څخه او اوچ د سیحون پر غاړه کښی[۲۶] نو که موږ د نورو مورخانو دغه قول چی قطب الدین په اوش کی اوسیده منو ځکه چي د ده پښتنواله پښتنو مورخانو تصدیق کړی ده، نو دا ویلای سو چی د ده نیکه یا پلار به هغی خوا ته تللی او قطب الدین به هلته زو کړی وی. دلته دا خبره هم د غور وړ ده چي زموږ پښتون مورخ سلیمان ماکو په خپله تذکره کی د دی قطب الدین ذکر داسی کړی دی*نقل کاوه سی چی بختیاری ستر ستانه و، له د نه څرگند سوی دی، هغه کرامات چی مو وگروهید او پر نړی (یی) د ستن پلار و د قطب تللی و له بختیارانو څخه او میشت و پر ایواد چی سند باله سی.*[۲۷] دا روایت خو د قطب الدین د نیکه تگ له خپله وطنه ثابتوی، مگر د ماوراً النهر پر ځای

---

[۲۱] مخزن قلمی افغانی

[۲۲] تاریخ فرشته ص ۳۲۸

[۲۳] آئین اکبری ج۲ ص ۱٦۹

[۲٤] حدود العالم ص ۲٤

[۲۵] المسالك و الممالك ص ۳۰

[۲٦] معجم البلدان ج۱ ص ۳٦۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

سند ښيي كه موږ دقت وكړو، په سند كې هم په دغو وختو كې يو ښار ودان و چې اوچ يا اوچه بلل كيده، مورخان يې د سلطان معز الدين غوري په فتوحاتو كې د ملتان سره يو ځاى راوړي[28] او دا ښكاري چې اوچ د سند يو مشهور ښار و.

نو كه د قطب الدين پلار او نيكه په دغه ښار كې اوسيدلي وي ځكه چي د قطب الدين او د ده د پلار نور عرفاني معاصرين هم په ملتان كي و، نو به د سليمان ماكو قول اصح وي، په هر صورت قطب الدين خو پښتون و، چې يې له خپله قومه بختيارانو څخه تللى يا د سند په اوچ يا د ماوراً النهر په اوش كې اوسيد، لكه دمخه چې وويل سوه، په هند كې يې شهرت موندلى دى.

قطب الدين د مخزن افغانى اوآئين اكبرى او مخبرالواصلين په قول د لومړي خور په ١٤ په ٦٣٣هـ او (فرشته ٦٣٤هـ) د عمر پر ٤٨ كال وفات او په دهلى كې ښخ سو، چې تر اوسه يې مزار ډير مشهور دى.

د قطب الدين اشعار

د قطب الدين علمي او عرفاني شهرت خو له تيرو ليكنو څخه تاسې ته ښكاره سو، چې دا نومړى بختياري پښتون په عرفاني دنيا كې څوني لوړ مقام لرى، او اكثر د اولياوو تذكره نگاران د ده احوال ذكر كوي. مگر دا عارف د پښتو يو خورا ښه شاعر هم دى، چې سليمان ماكو يې پخپله تذكره كې د مناقبه تر شرح وروسته يوه عشقي سندره هسې را نقل كوي، او ځكه چې سليمان د ده معاصر دى، نو يې قول د منلو وړ هم دى: *بختيار په پښتو سندرى كړينه اوښى تويوينه، خداى ته نارى كړى، غلبلى كړى، پاركى لرينه چې يو يې دا دى:*

وير مى زړه سورى سورى كړ راته وگوره ملوكى!

په دى شعر كې د پښتو شعر زوړ اثر او سلاست سته، يوه پردى كلمه په كښې نه ده، او د ادا ډول يې هم ساده اما ډير بليغ دى، د مينې واردات او د مين زړه احساسات يې ښه پكې ښكاره كړي دي. دا شعر لكه اوسنى عاميانه اشعار تكراريدونكى كسر هم لرى. داسى

---

[27] د سليمان ماكو تذكره

[28] تاريخ معصومى ص ٣٣، تاريخ مبارک شاهى ص٥–٦، طبقات اكبرى ج٢ ص٦٢

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښکاري چې قطب افغاني د مینې په دنیا کې تاوده جذبات لرل، او سلیمان ماکو چې د ده معاصر دی، دغه عشقي احساسات یې په داسې ډول بیانوي: *تل ژاړي، او ناري او غلبلې کړي، او د عشق سندرې لولي، له دغو عشقي نارو او سندرو څخه یوه سندره اوس موږ ته پاته ده، چې د شاعر د زړه درد او سوزناکه جذبات ښکاره کوي*

قطب یو د پارسي لوی دیوان هم لري، چې ټول عشقي غزلیات دي او له هغو څخه هم د ده عشقي جذبات ښکاري، مگر په پارسي کې د ده اشعار ډېر ښه بلیغ او روان نه دي، ځکه چې اصلي او مورنۍ ژبه یې پښتو وه، نو یې په پارسي هغسې اشعار نه دي ویلي چې د پارسي د لوړو شاعرانو سره مقابله وکړي، په اکثرو پارسي اشعارو کې تعقید او شعري عیوب سته، لکه دا شعر:

هر که رابر سر کوی تو مقامش باشد شربت وصل تو هر لحظه به کامش باشد

په لومړي مسرۍ کې (را) او بیا مقامش (ش) بیخونده دي، او دا دواړه په یوه جمله کې په دغه ډول سره یو ځای کول هم د بلاغت له اصولو سره نه ښایي، که دا لاندې ابیات هم ولولې، دغه خبره به ښه څرگنده سي، او هم به مو د ده د پارسي کلام نمونه لوستلې وي.

ای خاک درت به فرق سر تاج	محتاج تو هم غنی و محتاج
هستی وجود عاشقان را	کردی که به کرشمه تو تاراج
از دولت عشق تو دل من	چون بحر عمیق گشته مواج
از مملکت وجود عشقت	هر چیز که بود کرد خراج
خامی که زنده ام از انا الحق	بر دار زینش همچو حلاج
محتاج تو قطب دین نه تنهاست	باشد بتو کاینات محتاج

که د دغه پارسي دیوان انتساب قطب افغان ته ثابت سي، نو به موږ ووایو په رښتیا چې دا د یو غیر پارسي زبان سړي کلام دی، چې پارسي یې خپله ژبه نه وه او یو پښتون به داسې ماته گوډه پارسي وایي. که څه هم لوړه غزله د ویونکې د فکر پوخوالي ښیي خو ژبه یې هغومره پخه، سوچه او خوږه نه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

وایم حمد و سپاس د لوی خاوند او درود پر محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم چې دی باد د کوښو او رحمت د علیه لوی لوی رحمتونه دوی د شعر استاذ نیر آل او یار توجی زوی د کهان پار دهی د روښان الاعلاره غریب خاوری سلیمان خوی دیار خان ما کو صابری چې پر وباله د ارغسان تو سبز او پر دمرکو یا ایام پس د عره لیس ښینر صوه د سجدی تللی وم او د لښتیا پر مغو کلیوکر جګم او مزا قدد اولیا او د اوسلوم بالکل زه په لوی م کا ماال مرندل او دوی په ښه منت خاکیای غرم او هر کله سیاه وارنه دارد تجلی د سفر پر کورلیس کښیتم او تهالر م وټاو د لیو یام یا تیدو لم اوله خښتنه م ښتران ښتو یا یې اوا د خپو مبدا نوو کار او دوی یې سبخه ونا و با هتکرد او ښکاره نیـلوکي اوس د قدوه لو اصلین شیخ ښنایخ ښتهی مې د خدای په پیر ندکلوکی هم لوی لوی او بزرګ نقل کاندی چې شیخ ښتهي سوسید په عمر د کسی باند یکا او ملته دیره او د پر هر کله خښبلس دا او روزه سوب ښهو په د خدای په عبادت تحت

بـ د

نقل سې کاندی یاالوچی پر روزیگار د شیخ ښتهی کښل د ده وارچی سمړی لوصید او پر شیخ ا خوراکران هو سمړی ندر لوزا من او هر کله یل خیل ورورت سیقنی خیل څوی اسماعیل ورکا ده او لوی سو د سمړی په کا د خدای مهربان د اسماعیل په برکت سمړی نصیب کم دوی زامن چې او س تر وسه سر کنهود (معظم د) اسماعیل مرقد مبارک واقع دی د کسي پر غرچي زه سلنه تللی وم نقل کاندی چې ښتهی سپاب ږ میری سو نوده پر هر کله خښتن ستاییر او رب ښت ب د استت کا وه یخارامه کال او د سمړی او خښتنی ب کول کښل برکت کښېښته باد او قبول تر د خواست او چه که سوه د لښتنی

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې کړل قتل کاوه شي چې شیخ شهنی بسیار
په پردا سندری لولی او کسی غږ کښې به
کمر چې پښې لوی خدای لوی خدای شنا په
مینې به سر ځای غږ ولاړ دی دریاوی کښې
مقتل زوی په نجاری کښې د لته د دغږ وطنی
زمږ کړ دی د بیګو پلمنی داو سیر کښې
خدای لوی لوی خدای ی د لته لیږ زمږ اور
بل دی وره کور کښې د د و دی بور جل دی
مین ستاکښې مږ مشتر بو بل د ځای په
مله تله نه لیو مسک و مزک نغښته
ستا د د مرو ډله نه د پالیستا د خدای لوی خدای
لوی

بچگان دغازی شهاب الدین چې په اصل د علی و
تیلا ورشی هغه به روی کاو
شیخ ملک ارنج غږ شپږ شتان و هم ملک و دښمنانو په لاریږ به
دلی شی نغمه سنګر اعزال هوبی ور و منا بره او هم شوری مور
شو قتل کا ود هشی چې به بولې کښې مسلمانان ته شاه کړله
نفاع ور سره کمکلر او هغه مسلمانانو شی کها د به کفار و بیکار و
بیا او د ښمن بری و کمری تابه شیخ ملیار اغی او پر د ښمن به
غل و کاو لا او د نسرست و وژل نور د مسلمانانو هم
د ملکیار ترا امه لوری و کښې او د ښمن سره و مروبل
د ښمن ستر قشتن دوی ته په مسلمانان د شیخ ملکیار
لو سو به او بری چې اوځوا م ته و به بر بخ شو دی د
ځا شیخک په شیخ تهال کښې به بوبله کښې ملیار د
نارس و د بل چې غازیان چپار بیلا او په شر دا مربو
ورتو چی شول شنبلر موشل دی او س صوبه غول دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسواد د بل دی فاړ یالد موری ځښتن موصل دی توری تری
لمسری د بنن مو بیر کسړی منګلی سرې کړی ځله سی نیسنو
نخشنی مرمل ډنی ته تمکیک کړی زیږدون پر برګ سوا
یې زېږدی لیون اسلام راتخه دی ځښتن مو مل دی
غلو یالو راشي قبول شاو خوانی دشتها سپهلا مشی
مو مل دی اتل دوه شي یې شیخ ملیار ستان به تلل تنلر
شیخ اسماعیل سترستان یار کی و پل او سوغ بیک
داشیخ د سری بخوه و نسبه و کړه البیسې ابلیس
لعین انکاره شي لیته و رکړ پوشرشا تول انرجیا غور نیا اخی
سری و رانغ شي البلیسه مو ځ دمیس په کتاره شي سرکه
له ښکي کړیږا ابلیس ضرع کي شو سی بله تنداره
شی کسی سری و البیس ت پر شو سو پر کړ دو په یا ره شي
او

غل سس کاه ه شس یې بختیاری ستر ستان
لې ... نشوم ری مغد کرامات یې هو
دکینل زه ه یل موسی یې ستر پلار و د قطب
سلام ... بختیار الو تخه اه مشت و پر الواد
یې سپید اشي لتزد نی بوی د موسی شیخ
الحمد ... لدی منان ور کړشوی د سنتر لاس
ه نبو و کړو سید ادپر نږی د ستن بر غوو اه
دحدی حکم بد راللل سپی ځو یې بیما
شنو رو کړه به بختیار به سنتو سند ری کړه نیدا رنګی

(c) ketabton.com: The Digital Library

تو ښه وبينه نه دا ای رت؛ نا رکړه عملي کړ يا بد کس لره ښه چې

ليږ دا دی حريدم زړه مسوري مسوري کړه رات و

ګوره ملوکي په بيلتون کي دوباسم لخوږ من زړګي ګوړا

را مت وګوره ملوکي راشه ګوره ملوکي د بيلتون اور ورمنا

بل دی سرګرمي مي زړګي شو ښځي ليوني بم دين شو نځم زه

ګه بيلتون را ات دګوره ملوکي رات و

ګوره ملوکي رات وګوره ملوکي غوږ ولي دی اور

بل دی اور ژړا په زړګي بل دی زه بختيار نه اوري

ايري شوم په اور شوی م ګو کل دی رات وګوره ملوکي

رات

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library